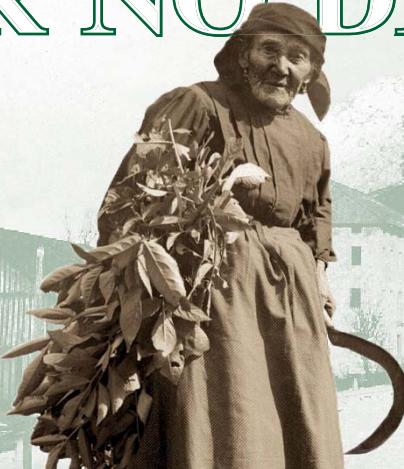

PAR NÓ DEJMENTEASE

A cura dell'Unione Ladina d'Oltreciusa - Iscritto al tribunale di Belluno al n. 12/98 del 29/10/98
(Poste Italiane Spa - Spedizione abbonamento postale -70% NE/BL)

**1996 - 2016
20
anni**

Contributo della Regione del Veneto / Finanziaria da la Reion Veneto cun la leie LR 73/94
Fax 0436 890302 • I-32046 SAN VIDO DE CADORE (BL)

DOLOMITI
UNESCO WORLD
NATURAL HERITAGE

Direttore Barbara Pezzolla • Redazione Daniele Lucia Petito, Marco Moretti dei Marche, Corrado Belli Codan - Vardà dal Prof. Enzo Croatto • I à dà na man: Daniele Lucia Petito, Sabrina Manegus de chì de Martin, Ernesto "Tino" Masolo, Jijio Belfi de chì del Lòngu, Marco Moretti dei Marche, Angela de la Téla, Marta Monego, Emilio Belli Codan, Giacomina De Nard dei Stradìn, Francesco Pordon del la Žota, Gabriele Livan Pettù, Union di Ladign de Zopè, Corrado Belli Codan.

DOLOMITI PATRIMONIO DELL'UMANITÀ: A QUANDO I SUOI ABITANTI ?

La fèsta par i 20 Ane de l'Unión Ladina d'Oltreciusa

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDO

Vinte ane i è pasade da canche se són ciatade dal nodaro a béte negro su bianco chél che aesane golù fai; vinte ane de laóro, de strùsies che nó les finise mai, parcé che la lèies che me à recognosù les va betudes a di e par fai chésto 'l é da laurà dute i dis zhènza mai dormì su chél che sé à àu.

Ia par al més de otobre aón fato, apède 'l Istituto Lađin de la Dolomites, na adunanža sui nòmès dei nuós luóghes.

A la metà de novènbro l'é sta an òutra adunanža par la consegna de la madàies a dute ci che iże chiste 20 ane i à da na man parcé che l'Unión Ladina e la dènte de ca la podése crése e réndese segura de ci che són e de cala che l'é la nostra strada.

Tanta dènte l'é ienuđa par aé chésta madàia, stampađa apòsta par chésta ocaſión e par ciapà an gramaržé bén par chél che i à fato, dute par debàn e gói recordalo ancora: dute par debàn.

'L é stà dà fòra cuasi 200 madàies, a scominžià da la nostra bandiera e là 'l é sta đito cé che gó di chél che 'l é iże: al želèste che 'l é al colór del žiēlo, al bianco che 'l é al colór del niéve, al vérdo che 'l é al colór dei pàscui. Chisti i è i colores dei Lađin

(continua a pajina 2) ▶

100 ane de Taresina

Gran fèsta a Còsta par i žento ane de Teresa Palatini Zanucco (cognosuda da dute cóme "Taresina"). I augure i è stade fate martes 4 de otobre a 'l Hotel Roma da đuta la faméa: žinche fiói, sète nevós e cuatro fiói dei nevós, apède tanta òutra dènte ienuđa par l'ocaſión. Taresina l'é da Sanvidò, de na faméa de ielatiér che dia inavante indòs dal Cađore a la Germania. Nasuda a Resinego, sorèla de Serafino (Serafin), Dorotea (Teuta) e Giuseppe (Bèpo), da canche la s' à mariđà apède Lorenzo (Ènce) Zanucco l'à senpre vivù a Còsta. ■

Vardà iże al nòs sito
www.ladini.org: ciatà

Par nó defmentease e così podè algéđevelo e stampalo!

Podè aéo anche par e-mail
come pdf: scrié a: info@ladini.org
o a danielepetito@tiscali.it.

de la Dolomites. Iže mèdo ‘l é na pergamena, che la dis de la nòstra storia, al saé dei nòstre vèce e còl nome del nòs luó: Oltreciuja. Pi ‘n òuto la Ciuja, al nòs confin dal vès de medodì e de sóte al nome de la nòstra pìzola patria: al Cadore. La corona de fiòres la dis cé biéi che i é i nòs pras e pàscui.

Daspò la madàies a ci che à betù, 20 ane indòs, négro su bianco dal nodaro e a ci che à adià a portà inavante la cuestiòn ladina: i Comunes, la Règole, la scòles, la asociaziòn, la Coprativa de San Vido, la *Cassa Rurale* de Anpéze, la comisiòn che laóra par al vocabolario e chéla che à laurà par ‘l Atlante dei nomes dei nòs luóghes, la scòles e la maestres, che les insegnà a chi riéde, piži e grai e anche a fai teatro. E ancora a “Chi riéde d’Oltreciuja”, a ci che à fato al teatro de “Iſidòro, la vácia!”, a dute ci che sé bête su al vestì vècio, dóvin e manco dóvin.

L’Unión dis a dute an gramarzé bén, a ci che i é ienuðe a tuóise la madàia e a ci che nó à podù ieni, e se par caþo se són desmenteade de carchedùn perdoname, ma cume che ài dito ógni di soutiàa fòra: “Anche chésto, anche chésta ...” e dute che à senpre laurà par debàn.

An gramarzé bén anche al sonadòr Aldo De Lotto Colòto. ■

▲ Madàia a la Bandiera

La radisés desmenteades

SABRINA MENEGUS DE CHI DE MARTÌN - SAN VIDÒ

I ðe i nòmes dei luóghes se ciata la storia de la nòstra dènte. Al convegno de sabo 22 otóbre, betù in pè par recordà i vinti ànes de laóro de l’Unión Ladina d’Oltreciuja có la colaboraziòn del Istituto Ladín de Bòrcia, ‘l à vèrto na fenèstra par fai véde a dute cé che podón capì da an *toponimo*, an nome de ‘n luó. “La radisés desmenteades” ‘l èra al titolo de la conferènza, parché dute i luóghes i à iże an prinzipio, na radìs, che carcheòta ‘l é difizile ciatà fòra. Par fai chésto nó basta cognóse la parlades, ma ‘l é da capì cume che nase la paròles, studià an grùn e soraldùtò di soraluó, cume che ‘l à spiegà al diretòr de ‘l Istituto Ladín, Ernesto Majoni. I nòmes dei luóghes, de fatto, nó i é an *elemento folkloristico*, ‘l à dontà, ma na parte viva de la cultura dei nòstre paés, che l’è da mantieni e da fai cognóse a chi pi dóvin.

La prima relaziòn, dopò i salude del presidénte Daniele Lucia Petito, l’è stada chéla de Luigi Guglielmi, giornalista e studià da Belùn, che ‘l à fato véde, intanto che ‘l parlàa, la maniéres par bête iże i nòmes dei luóghes in *internet*, su cartes che dute puó dorà. Guglielmi ‘l à spiegà che chésto tipo de laóro ‘l é an grun importante, parcé che al dà la possibilità de dontà daveñin del nome del pòsto anche *le coordinate GPS*, par adià ci che ‘l é interesà o ci che studià a ciatalo fòra.

La relaziòn dopò l’è stada chéla de la profesorésa Paola Barbierato, che la laóra col CNR de Pàdua. La sò presentaziòn l’à ciapà iże i *fitotoponimi*, nòmes de luóghes che i ién da la piantes. La profesorésa l’à betù iże la sò analisi i Comunes de dùto ‘l

Cadore e Anpéze, e l’à spiegà che in carche caþo la pianta che i dà inòn an luó la puó ese ciamaða in maniéres diverses e par chésto goèse pi faðia a capì an *toponimo*. Dapò de éla l’à parlà la profesorésa Maria Teresa Vigolo, che la insegnà a l’Università de Pàdua e la laóra col CNR. La spiegažion l’è stada sui *zoonimi*: an grun de luóghes i ciapa al sò nome da bësties o da carche parte de chéstes, cume iże ‘l caþo de “corno” o

“becco”. La profesorésa la s’à fermà an grun a discute sul Bèco de la Marògna de Giòu.

Al profesór Enzo Croatto, studià, che ‘l adià da ‘n grun de ànes la Uniónes Ladínes de Cadore e Zòldo e ‘l Istituto, ‘l è tornà su la *fitonimia* e ‘l à fato anche na lista de ‘n grun de piantes, che sé dòra sènpre de manco iże la nostra parlades. L’ultima relaziòn l’è stada chéla de Lorenza Russo, studiada da Milà, che

l’à proà a se imajinà cume che i òmin de la nostra vales i puó aé tacà a i dà i prime nòmes a la cròdes: de seguro i tienìa sènpre conto de cé che i aéa daveñin, cume la sò bësties.

Dute chi che i èra là i à scotà con an grun de interèse, parcé che dute i argomento tratade, che nó ‘l é fàzile capì, i è stade spiegaðe pulito. Dute chi che à parlà i è stade bói de fai intènde al valòr de chél che l’è la *toponomastica* dei nostre paés: an patrimonio che ‘l và studià e mantienù, che ‘l puó fai de marevá par la sò orijin e èse bón de fàime capì la nostra cultura de n’òta, de cume che se vivéa e del valòr che ienìa dà al teritòrio. Par chésto saràe pulito dorà pi che se puó i vére nòmes dei luóghes, par nó fàili deventà radisés desmenteades. ■

▲ Ci che à parlà

I bréntes a Guóðo

JIJIO BELFI DE CHI DEL LÒNGO - GUÓDO CÓ MARCO MORETTA DEI MARCHE - PEÈI

100 ane de 'n tin de storia dei nuóstre bréntes (6^a puntata)

Inante de di inavante có la mé storia ve guói fèi véde sta bëla fotografia del brénte “vècio” de Cianefia che me à dà Bepin Colombo. Sul daòs ‘l é stà scrito da carchedùn “Piaža Cianefia com’èra”.

▲ Brénte vècio de Cianefia

E adès fažo pàusa dó dal brénte de Soramarèi, al brénte da lavà pi dorà, nò solo da chéla fémenes de Intraírus, de Cianefia, de Režuó bas, ma de đuto Guóðo e ... parcè mòh? I èi fato sta domanda a Malia Colombo in Zammichieli de Mòl e a la mama Talamini Amalia in Belfi Longo: la prima la staféa, da tóſa, a Režuó bas, la seconda a Strabain. Les mé responde đutes dói an prespuóco coſi: “Al brénte de Soramarèi ‘l é asèi gran, an tin fòra de man e coſi anche fòra da la confusión. Là i èra puóche chi òmin che, magare de pasàio, i ienia a té secà la scàtoles. Se èra sènpre solo tra fémenes e se podéa contase anche carche puža¹ in pas. Se déa là pichesée a resentà la ròba de la lesiva, che se portàa cól žanpedón.” “Cól žanpedón?” domando ió. “Sì, sì, cól žanpedón, ma chél apòsta có la bròces de lén”² mé dis Malia. In pi là l’aga, che ién dó da na salòta, l’è sènpre tiéveda anche d’inverno, aga che ién da Pardèl e Lagunà in dó; coſi i dis.”

▲ Brénte da lavà de Soramarèi – 1994

Chésto ‘l ón podù rèndese conto anche ió e Mariano Moneghìn dapò na pròa còl colorante “Super Iride”: ‘l èra del 1966/67, argo daspò l’aluvión. Mariana Cianèpa la mé disfèa che, tanto éla che Pina Fira, a burta staión, lés déa dó dal brénte có la ròba iže darlin, ma, có na séia de aga ciàuda iže man.

Al brénte de adès ‘l é compain de chél che l’aluvión del ‘66 ‘l à portà via e an prespuóco, anche sul stéso luó, fòrse an tin pi a mónte, però đuto quanto meritaraè an tin pi de riguardo. Su e intórno stó brénte ‘l é na storia da contà che mé sta a cuóre; l’èi curada su da pi persóna anžianes e fòrse l’èi liéta in carche luó, in ogni caso credo sée al mèrito de vé la fèi savé.

Dovéa èse stà ‘l agosto del ‘44, via par l’ultima guèra, fòrse al stéso dì che via Rònco ‘l é stà copà al partijàn Bill (Attilio Stiz) e ciapà presoniér an àtro; chésto intanto che i Todése faſea an rastrelaménto;

intorno al brénte sé avéa scònto àutre Todése e da che l’àutra parte de la Guéite i partijane i à da avé ſbarà e an Todéſco al i à d’avé lasà la pèl; an secondo ‘l à da èse stà feri e i ‘l à portà al Pio X a Bòrcia e là ‘l à da èse morto anche él. Vé ripèto che ‘l é ròbes che nò puós confermà. Ma, carche àn indaòs, al caſo guó che mé nevó Marco, che ‘l èra apède só pare e chél àutro nevó Fabio, ‘l à ciatà pròprio là dal brénte na borraccia dei militare todéſe (?), che vedé ca in fotografia. Puólo di argo??

E adès vé digo, e chésto par seguro, che i Todése, élo par na ròba o par chél’àutra, alóra, i guoléa brufà Guóðo. Jovanin Dufa⁴, che savéa polito al todéſco, ‘l à podù i convinžé che chél che èra sožiedù nò ‘l èra colpa de chi da Guóðo e coſi Jovanin ‘l à salvà al paés da la ruina. Jovanin ‘l èra daspès là dai Lònghe (parènte suoí) a Ciarediégo, tanto là da l’àmeda Milia come iže cuſina nòstra. Al né contàa de stó fato e ‘l faſea anche carche nòme de ufizjai tođèſe, ma žènža dai đuta chéla importanža. Ió, anche se èro ancora an riédo, scoltào cón atenžión. Anes dapò, pi de carche òta, s’in parlàa, pichesée apède mé darmàn Angelo (1917-1984), e sènpre có ‘n tin de avésino a grato. ■

[continua]

▲ Borraccia militare ciatada a Soramarèi

G L O S S A R I O

¹⁾ **contase carche puža** = raccontarsi qualche pettigolezzo

²⁾ **bròces de lén** = cavicchi in legno che trattenevano i secchi d’acqua

³⁾ **Esaminata la foto della borraccia da un esperto, ecco ora il risultato: trattasi di un reperto militare austriaco della Guerra '15-'18: si intravvede una data sulla parte superiore.**

⁴⁾ **Giovanni Battista Belfi “Lóngi” nato il 02/09/1893 e morto in Germania a 90 anni e forse oltre.**

Al Sàuto del Lóo

MARTA MONEGO - PEÈI

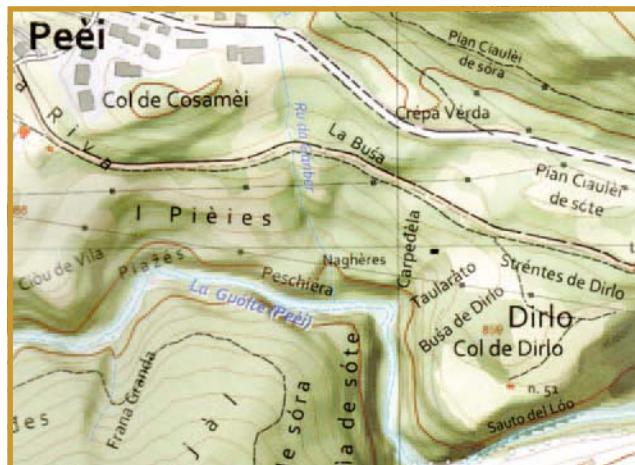
Dò par la vares intórno a Dirlo, an grun de anes fa, 'l èra ciape de cauriói, che i creséa sénpre de pi, an par an.

N'insuđa, la mules les avéa fato i cauréte¹, che i èra l'anbižión de đuto al ciapo. I pižui i sautàa ca e là su l'erba piena de bocaléte, de pan de cucanàs e de sonài e i coréa daòs a la pitarels de colór dal e baretin² e a carche lugherìn che svolàa via.

Come chi riéde, i cauréte i èra daòs a inparà a vive e a se defènde dai pericui. I cauriói i avéa paura pi de đuto de 'n prežipìžio, che 'l žonciàa al tarén e 'l faséa an sàuto de 75 mètre. Se par disgražia na bëstia la se avése spòrto su 'l ór de la vara e l'avése sbrisà dò, l'avaràe fato na bruta fin: la saràe dudu de cròda³ fin dò dal pè de la Guéte, che là la pasàa svélta e có susuro intrà i sas. Al tènpo al pasàa panpianéto, na staión daòs chél'àutra. Na séra, i cauréte i se avéa destacà dal sò ciapo e còl scuro de la nuóte 'l è sburì fòra an cuante de lóe⁴, che iže 'n véde nó véde i à sbranà đute chi puóre pižui!

I cauriói nó i savéa pi cé fèi: an vècio mas-cio, che 'l in avéa proà tantes, 'l è du in giro d'autón par i bósche par ciatà àutre cauriói che i adiase, se i lóe i tornàa da nuóvo. Intanto 'l èra pasà 'l autón e 'l èra ruà 'l inverno: al niéve 'l avéa scuèrto có 'n vélo bianco i bósche, i rus e i pras e 'l avéa fasà đuta la ròbes có na cuèrta molesina e silenžiosa come 'l bonbàs.

Canche l'é tornàda l'insuđa, đuto 'l ciapo al s'à godù a véde nase nuóva creatures. Ma al vècio mas-cio 'l avéa paura che i lóe i tornase e 'l scoltàa ogni susuro fòra da 'l usuàl. Alóra 'l à ciamà al vènto Dirlo e al i à dito de averti đuta la famées de cauriói, che 'l avéa cognosù d'autón, de stà prònte par ieni a i adià. Al vènto 'l à scomenžà a fis-cià intrà i perói de la Guéte, daspò 'l è du su par la val fin a Bociadàn e 'l à parlà có paròla segrétes intrà i rame dei àier, dei digui, dei beduóin. Par dis e nuótes, al vènto Dirlo 'l à continuà a sofeà có đuta la sò forzes e 'l è du a óra de ardónde đute i cauriói e la mules, che staféa iže i bósche davefin e dalontàn. Al vènto 'l è pasà anche intramèđo i lares, i pežuós e i àune, e 'l à finì de móe la sò pìria⁵ intrà i vénce de la Piana de Dirlo. Canche al cauriól 'l à sentù che 'l èra tornà, al se à consolà, parcè che al vènto al i à dà conférma che an grun de àutre cauriói i èra daòs a ruà par dà na man; par đuta la nuóte iže i bósche intórno a Dirlo se à sentù žòcui che balegàa.

▲ Carta del luó de Daniele Belli de Tòfol da: *Atlante - Toponomastica di Vodo di Cadore* de Domenico e Luigi Belfi de chi del Lòngo (2015)

Sul fèi de la nuóte daspò, i lóe i é ruađe. I cauriói i se à spaſemà, ma i se à betù a begarà có đuta la só guós e cechenoné 'l è sautà fòra corèn an žentenèr dei so amighe. Đute insieme i s'à betù davante ai lóe e i à scomenžà a parai verso al prežipìžio, có đuto 'l coràio e l'óga che i avéa de iže. 'L è stà così che, premuđe da bësties pi mèsteghes de i, i lóe i é tomade dò par la cròdes iže l'aga de la Guéte: se capise da chésto che chi che se adià un có chél àutro puó vinže su la grandéža e l'aroganža dei cative.

A Peèi, ancora al dì d'incuói, al prežipìžio su la Guéte 'l à inòn Sàuto del Loo: su la vares de Dirlo, d'insuđa nase an grun de près, proprio là agnó che 'l sango dei cauréte dóvin 'l avéa macià da rós i dérbui vérde de l'erba nuóva. Canche 'l sól va sóte, daòs la žimes de Pèlego, ciape de cauriói adés i é là che i pascoléa in pas, segure e žènža desturbe. ■

Piantes e fiòres

àier = acero - *Acer pseudoplatanus*

àuno, àune = ontano - *Alnus glutinosa*

beduóin = betulla - *Betula alba*

bocaléto, bocaléte = mughetto - *Convallaria majalis*

digol, digui = maggiociondolo - *Cytisus alpinus o laburnum*

lares = larice - *Larix decidua*

pan de cucanàs = primula - *Primula officinalis*

pežuó, pežuós = abete rosso - *Abies excelsa*

prée, près = giglio rosso - *Lilium bulbiferum*

sonài o botói = bottón d'oro - *Trollius europaeus*

vénçio, vénc = salice rosso - *Salix purpurea*

G L O S S A R I O

¹⁾ **la mules les avéa fato i cauréte** = le femmine di capriolo avevano partorito i piccoli

²⁾ **la pitarels de colór dal e baretin** = le farfalle colorate di rosso e di marroncino

³⁾ **la saràe dudu de cròda** = sarebbe precipitata dalla roccia

⁴⁾ **'l è sburi fòra ancuante de lóe** = sono sbucati all'improvviso alcuni lupi

⁵⁾ **'l à finì de móe la sò pìria** = ha terminato la sua corsa vorticosa

Na stua piena de dènte, mìsica e stòries

GIACOMINA DE NARD - BÒRCIA

Sàbo 18 de iugno 'l è stà par Bòrcia an di de festa diferènte da dute chi àutre. La Pensión "Letižia" l'à vèrto la porta de la so bèla stua, piéna de stòries da contà, có l'inauguraziòn de na móstra de fotografies de n'òta e de vèce strumente de mìsica, restade sepolide su par sofita par ànes anòrum. La móstra l'aéa inòn "Tornón a fèi manfrina" parcè che la faméa dei Còce l'à sèmpre aù pasión de sonà e balà, e la só cèja l'è stada par jeneraziòn al luó agnò ciataste par pasà carche óra in alegría. Anne e Mariangela, che iže sta stua les sé à arlevà, les à golù fèime tornà indaòs a chi biéi tènpe. Les à laurà an grun a béte apède duto có sèsto e tanta pasión. Les à parecià tante "*pannelli*" e incornijà la fotografies iže cartonžin verde, dute compain, così che se podéa véde mèo al bianco e al negro. L'era tante ritrate de dènte alègra, dóvin e vèce, che sonàa, ciantàa e balàa, de iže e fòra davante, foto de na banda del prin '900, de chi che sonàa insieme iže i anes 60-70 e de la Banda Valboite, che béte insieme i nòs paés al di d'incuói e la me fas fèi bona fogura dapardùto.

I struménti vèce, ben lùstre, i someàa nuóve. L'èra violin, chitares, mandolin, trónbes e tronbòi, sonéte e pifere, e anche an organéto, che a chi tènpe i ciamàa "fòl", che 'l aéa de pi de 100 ane e 'l èra stà de Atilio Còcio, morto de spagnola del 1918. Un dei pi bràe sonadòr de la Val, Andrea Da Cortà, l'è stà bón de 'l béte a posto e l'à sonà na mìsica de chi tènpe.

Canche al se à sentà dò par me la fèi sentì, aón lasà via dute de ciacolà e son stade céte e atènte come iže iéfia, sul pi bél de la funzión. Me paréa che nò se sentise pi gnanche la màchines che pasàa iže stradón. Nò aeàne mèi sentù chéla mìsica, ma l'aón capida a vista e aón scominžià a bate 'l tènpo, ci col pè ci có la man, ci có la testa, dute intonàde. Io aéo davante na rieduta de gnanche dòi àne, Alice, che la déa su e dò coi denòie come na susta e la vardàa al sonadòr cói guoie che ridéa. Davefin, an ciapo de anes in dòi, l'era Vincènza e Iuliéta, cói guoie lustre e piés de recordé de la só doventù. Anche alcuante riéde americane, a Bòrcia par an laóro de la só università, i se vardàa dintórno piés de mareváa e de curiosità. Iò, che èi la fantasies che córe mèo e de pi de la mé ianbes scadérles¹, èi serà i guoie. Me à parù che da chéla fotografies, duta la dènte che nò n'è pi, la

(continua in sesta pajina) ▼

Fotocronometristi

EMILIO BELLÌ CODÀN - SAN VIDÒ

Daniele al mé fas véde na fotografia vècia de Tita Da Ruséco. Sé véde Jani Buricio da Bòrcia e Tita Carlo che cronometréa a Ciaužia-Sènes na gara de sie de tante ane indòs. Mé fas ieni in mente i mè anes da cronometrista de 'n tènpo ormai lontàn e i amighe e maestre de in chél'òta che nò i é pi: Dino Martinelli, Vittore Colónbo, Chino Spagnoléto, Bortolìn Peruto... Biéi recòrde, anche se l'èra

doménies e sabe de festide e de fariédo, al pi de la ôtes fòra dante, cume che se véde da la fotografia, col bón tènpo o col guèrni o a la mèo sóte an onbrelón o iže na baraca mal betuda.

Vardeane così de dà na man a la "Caprioli" e a chi riéde che aéa pasión da sià: fajeane mèo che podeàne e nò de žèrto par soldé.

Ma 'l èra bèle che i anes de l'*elettronica*, dei tènpe de gara al žentèfimo (o milèfimo) de secondo, gramaržé anche ai colegaménti *partenza - arrivo via cavo* o par rádio.

Chi de la fotografia 'l è invéze i tènpe *eroiche* de canche nò l'èra tanta pratéses e se fajeà "a man": se toléa i tènpe dei *concorrenti* có la žéoles¹ de *Omega* o de *Longines*.

Par i tènpe de partènza, sicume nò 'l èra colegaménto col tranguardò, ruàa an biliéto có su scrito: "*Il primo concorrente parte alle ore...*" e se dia inavante daspò ogni menuto o ogni dòi o tre. Bisognàa però cenili férme, sti *atleti*, che nò i scanpase dó prima del tènpo e chésta l'èra la braura de Chino Spagnoléto, che al daféa sudížion e al se fajeà sentì, se servìa, anche có carche criðàda.

Par i tènpe de *arrivo*, la sfèra² dei secònde l'èra *sdoppiante*, par podé ciapà, se servìa, dòi tènpe un dòs 'l òutro e se la fermàa a man, col sò *pulsante*. Se capitàa un dòs 'l òutro tre *arrivi*, 'l èra an problema e bisognàa èse an grun desedàde e svèlt.

La braura del cronometrista l'èra insómà chéla de fracà al pulsante pròprio iže al momento che ienia pasà al tranguardò e anche algéde e scrie (o detà) al tènpo cói dèžime de secondo che nò 'l èra fàzile da véde a la svèltà sul *quadrante*.

Có duto stò "fracà botói", ienia na spézie de *automatismo* tanto che n'òta, pròprio Tita Carlo, che 'l èra dòs béeze an góze de té par soudase fòra, 'l à vedù ruà an concorènte e 'l à strucà al góto invéze del cronometro, e 'l à ienpù de té la gabina! ■

GLOSSARIO

¹⁾ žéoles = orologi (letteralmente cipolle)

²⁾ sfèra = lancetta dell'orologio

I NOMES DE LA NÒSTRA FAMÉES⁽²²⁾

CORRADO BELLÌ CODAN - SAN VIDÒ

Zanucco San Vidò

I é da Còsta de San Vidò; la faméa la ién da doi frađiéi GIOVANI e SCLAVO de VILLANA da Còsta. Da GIOVANNI nase PIETRO (1284) che 'l à GIOVANNI, che 'l é pare de doi fiói: an òutro GIOVANNI ciamà "ZANETO" e FRANCESCO.

FRANCESCO 'l à an fiól ANTONIO, che sé marida na SCACI e 'l và a stà a Resinego, agnó che la só faméa la sé finise.

Só frađèl GIOVANNI (ZANETO) al rèsta a Còsta e 'l à doi fiói: ALESSANDRO e TOMMASO.

ALESSANDRO 'l é pare de FRANCESCO, che del 1392 al stà a Bòrcia, ma só fiól GIOVANNI, ciamà "Zanuco" (1416 Zanuchus q. Cischini) al rèsta a Còsta e 'l é 'l "eponimo" dei Zanucco del di d' incuói.

Al cognome Zanucco nó 'l é portà da tanta famées (na vinténa in duto) e 'l sé ciata sólo ca iže al Veneto: a San Vidò e spezie a Venežia (de seguro d'ènte partida da casù).

A scosedà la cartes:

al 25 de novènble del 1881 Giovanni Battista Zanucco apède Giuseppe Pordon 'l à portà par la prima òta d'inverno al venežian Pietro Paoletti su la Cròda Marcóra e 'l an daspò, al 15 de ienaro del 1882, apède Luigi Cesaletti i 'l à menà ("prima invernale") in žima Nantelòu.

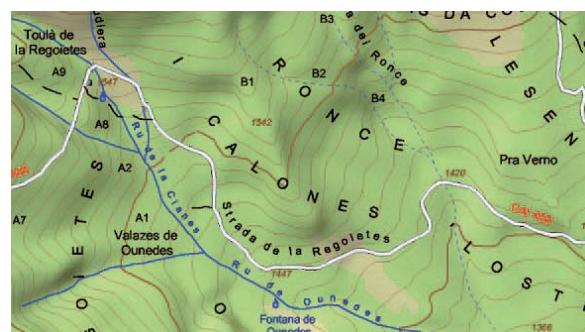
Mé serie in merito al nome al prof. Croatto:

«Il cognome Zanucco è un diminutivo del nome Giovanni (Zan) formato con il suffisso - uco che troviamo anche in alcune parole dialettali: pedùco "piedino", ialùco "galletto". Questo suffisso diminutivo è presente anche in ampezzano, es. Poulico "Paolino", Tesùca "Teresina"».

V. Menegus Tamburìn - *Il Cognome nelle pievi cadorine di S.Vito e Ampezzo* (Cortina d'Ampezzo) - Firenze 1973

'L àn 'l é chél de la cartes agnó che ién nominàde.

I NÒMES DEI NUÓS LUÓGHE (31)

I Calònes

CORRADO BELLÌ CODAN

L uó, a man bèla de la strada che ména a la Regoietes.

'L à ciapà al nòme da ci che 'l èra al parón: I Calònes (dal latin "canonicus" REW1609) = *canonici* (toponimo prediale).

Da 'n inventario del 1533 del "Capitolo di Ceneda" (i canonici del Duomo di Ceneda, ora Vittorio Veneto) saón che i aéa a San Vidò pras che daféa òto ciàr de fén iże chésto luó:

“... in val de Nedia vel le Calonege a San Vito con questi confini: a mane la monte del Comune detta Salvedes (adès Salvadè), a mezzogiorno terra degli eredi del fu Prodon da San Vito, a sera la terra dei consorti Dal Fabbro da San Vito, a monte il maso del Comune (adès Mås da Còl)”

Mé serie in mèrito al prof. Croatto:

«Mi sono convinto che i nostri Calònes sono quasi sicuramente dei "Canonici".

Foneticamente funziona. Per dissimilazione si parte dal latino *canonicus* e si ha per esempio il veneto *calonego* e il friulano *cialùni*, pl. *cialùni*.

Per lo stesso motivo dal latino *canonica* si ha in tutto il Cadore *calònega*, in Agordino Settentrionale *calònìa*. In Val Belluna (v. Oronimi bellunesi, 2º quaderno) esiste anche il top. "Pala dei Caloneghi. In Val di Zoldo (zona Goima/Moiazz) c'è invece il top. "Le Caloneghe". Penso che siano tutti possedimenti ecclesiastici.»

Pier Giorgio Cesco Frare, Giovanni Tomasi - *Il Cadore ed i Benedettini di Follina e Busco* - Belluno 2014, nota a p.33

Carta del luó de Daniele Belli de Tòfol da: *Atlante dei nomi dei luoghi del territorio sanvitese - Regole di San Vito di Cadore, Unión Ladina d'Oltreicuña - San Vito* 2009.

▼ (da la quinta pagina)

sée saudada fòra par stà ancora intrà de nós, e che la fóse pròprio contènta de fèi partè de sta bèla festa. A la fin i à oferto an rinfresco e sentiò dute sodisfate. Pensave che i americane i se à

golù inžímentà a inparà la nostra manfrina, che così la sé 'n va par al mondo a fèi parlà de nós. Andrea Da Cortà 'l à inprometù di ciapà par man anche al resto dei struménti e dei spartite par me fèi pasà àutra dornades come chésta.

Gramarêz a él, a Anne e a Mariangela. Asietón che i tòrne a me invidà, parcè che a la bòna mùsica e a la compagnia se stènta a di de nò, iniére come incuói. ■

¹⁾ ianbes scadérles = *gambe sconnesse (iron.)*

La rizèta del saón

GABRIELE LIVAN PETÙZ - ZOPÉ

Adès che sun Zopè le scole le no 'n è pi, me sa bel me pensà de can che le èra ancora vèrte, anca perchè che mo pare e mo mare i féva i maestri dute dói.

Đà supodù cuaranta agn, chi muli de la scola i è dui per chèle casé a i domandà a chi vege ch'i e contase valch de la vita de na óta.

Chi vege i avéa acaro de descòre con chi muli, e i e contava anca robe ch'i no i avéa domandà. E così l'è vegnuda fùora la storia de come ch'i féa na óta a se sìa¹ 'l saón inte caasa.

Na nona 'l avéa 'ncora an sin de chèl saón, sìa chindes agn davànt, e la i 'l à dat a sa neò che 'l el portase via scola.

Al maestro 'l à tirà via la carta e 'l i à fat vede a chi muli sto saón, che 'l avéa 'n colór scur, ma, anca se 'l èra pitost vegiòt, al stofava ancora da bón. Chi muli i s'à lavà le magn e i s'à inacòrt che le restava slise e moleśine.

Alóra i è dui in zèrca de la rizèta de sto saón. De rizète 'n èra dói: chèla col gras (come ch'i'l féa sun Zopè) e chèla col lat (come ch'i'l féa soraldùt in Zoldo).

Inte na caudiera (ch'i la dorava sólche per chèl) i tréa² zinch chili de gras, zinch litri de àiva, trèi chili de raša, medo chilo de soda caustica e trèi bustine de borotalco.

'L avéa da boi per siei ore supodù, e intànt ocoréa al mesedà senza se fermà, anfin che 'l deventava fis, come na polenta tèndra.

Co 'l s'avéa sfredà, se'l tréa fùora su na bréga e pò se 'l taiava su a cuarie³ de diše schèi e se'l lagava che 'l se secase a la lonbria. Vegniva fùora na vinténa de toch de saón per fà lesiva. ■

G L O S S A R I O

⁽¹⁾ **sìa** = preparare⁽²⁾ **i tréa** = versavano⁽³⁾ **cuarie** = quadratini

"Osservare stenopeico" sun Zopè

GABRIELE LIVAN PETÙZ - ZOPÉ

Sàbeda 30 del més de lui, inte la sala consiliàr del Comùn de Zopè, 'l è péà via al *laboratorio stenopeico*¹ dei fotografi Massimo Marchini e Alberto Polonara. Ancuànte de fotografie de chèle ch'i à scatà, i le à metude in mostra via da le scole, dal 4 de aóst anfin al 30. Che à bu sta idea 'l è stat al profesór Stefano Schiavoni, daidà da 'l architetto Paolo Simonetti. Inte sta mostra, i à metù fùora anca le fotografie de dói zoparign che – đà tanc' agn – i à tirà dù Zopè come che 'l èra inlaóta. Un 'l avéa ignòm Basilio Mattiuzzi di Basílie e al féa soraldùt litrati. Ma volée descòre de chèl autre, Vittorio Sagùi Celo, perchèche – anca se no 'l à mai cognosù – canche ère piciol stéve debota dute i dì dù dai Celi con ma mèda Catarina e ma barba Corado, che 'l èra sa fiòl.

Al Maestro Celo 'l è nasù del 1861 e da mulo 'l à fat al brochëta² inte calche fušinèla, come tanc' autre muli da Zopè. De dodes agn 'l è du a Bologna a vènde paste co la zèsta. Del 1883 i 'l à tot inte la scola "Normale" a Pàdoa e del 1885 'l è vegnù fùora co la "patente" de maestro. Dal 1885 anfin al 1895 'l à fat al maestro inte scola sun Zopè, ièl sól con setanta muli. Al Comùn i déa 700 franchi a 'l àn: an sin masa pùeiz per podè i tènde a dute sa pasiògn. Così 'l è tornà a vènde paste e a fà 'l gelatier, a Viena, Budapest, Milà e Imola. 'L èra anca an marangón valént e 'l sìava laóri intaiai che 'l èra 'n valch de bel: aveséda da véde che na stua che 'l avéa fat fùora, dù caşa sua! 'L à scrit anca an grum de povešie³, pi che siebe per taliàn (sólche una per zoparin). Intrà al 1895 e al 1914 'l à tacà a fà fotografie, co le màchine che 'l s'à comprà in Austria o

in Ongarìa, e al s'à anca fat su ièl sól na màchina *stenopeica*, duta intaiada come che 'l èra bón sólche ièl.

Inte mostra l'èra sta màchina, an àutra fata in Ongaria intór al 1890, an *visore tridimensionale*, an cuadernèt indóe che 'l avéa scrit come che 'l èra da le dorà. De le fotografie, la Unión di Ladign de Zopè 'l à fat an bel lunare per al 2017. ■

▲ Màchina "stenopeica"

▲ Zelór de la stua

▲ "Raccoglitore di funghi"

G L O S S A R I O

⁽¹⁾ **Tecnica di osservazione stenopeica:** è un procedimento fotografico, che sfrutta il principio della camera oscura, in cui viene eseguito un piccolo foro stenopeico [dal greco *stenos opaio* = stretto foro], capace di proiettare la luce all'interno, creando un'immagine. In tal modo, il foro stenopeico sostituisce l'obiettivo fotografico.

⁽²⁾ **brochëta** = operaio della fušinèla, che fabbricava le bròche (bullette)

⁽³⁾ **povešie** = poesie

Frégoles de storia paesana

ERNESTO "TINO" MASOLO - GUÓDO

A Guódo, se te fas l'érta de Santa Lužia, e dapò puóche pas te aužes la testa e te la gires a man bòna, te védes sun cianpanìn de la iéſia na cianpana pìžola: l'é del 1587 e l'é la pi vècia del Cadore; chéla de 'l Aréng de la Magnifica Comunità a Pieve l'é del 1588. In chi ànes, al venezian Benedetto Tiepolo, parón del forno de Bórcia, agnó che i tiràa fòra al fér, al l'avéa regalađa a la dènte de Guódo, magare par feise pardònà duta la malagràžies che al i avéa fato e par duta la cuestiónes par via de la légnes che ocoréa a él par al forno e a la dènte par se sauđà! La barufes les se à tirà inavante par 150 ane, fin canche al Tribunal dei 40 de Venèžia 'l à betù apòsto la ròbes. A 'l Arsenal de Venèžia déa a fenì tanto al fér, che al legname, dorađe anche par la naves de la batàlia de Lepanto del 1571. Duto al legname al déa dó par la Guéite có la menades fin a Paragúo e dapò dó par la Piave có la žates (*zattere*), menades dó fin a Venèžia dai žatèr. La cianpana che ve diſeo l'à avù na storia an bón tin defizile, canche i Todése, via par la Prima Guèra Mondiàl, i l'avéa recuifida e i l'avéa betuđa sul piažal de la stažion par portala a fónde e a fèi canói. An puóche de

▲ Al cianpanìn de Guódo cò la cianpana pìžola

dóvin, có davante un dei Želotes, i é duduđe a tòlsela e a scòndela sóte tèra: sóra i à fato an cabiòto par la bësties, parcé che nó i la ciataſe. Iže la só vita, sta cianpana l'à vedù pasà par Guódo soldađe de duta la sòrtes: franžés, croate, boſgniàche, todése, dute prònta a robà e a tòle fòra de bòcia chél puóco, che la nostra dènte avéa. Cuante morte avarala scòrto? Par cuanta nòžes e par cuante batide avaràla vedù fèi festa?

'L è stà an períođo che la nòstra cianpana pìžola l'à sonà anche par nosautre riéde, tanto da bonóra che dapomeđodì, par dine che l'èra óra da di a scòla. A le dòi dapò diſnà, come che la cianpana sonàa, bisognàa èse iže palèstra (adès Sala Varonego e sala del

Consilio comunàl) e presentase có 'n sculié da menèstra par tolè 'l oio de merlužo, có via par sóra na guóza de iòđio. Ió èi scorsedà iže par la casèla dei sculiés e in èi ciatà un pižol, ma la maestra, come che la 'l à vedù, la m'in à presentà un che someàa an ciáze da bée!

La nostra vècia amiga cianpana, l'é 'n eternità che nó la sènto pi: élo parcè che nó l'à pi guója de sbatocià o élo che i avón fato capí che nó ón pi bisogno de éla? ■

di Astrofisica dei raggi cosmici", agnó che 'l é ienù an grun de studiade da duto al mondo. 'L incontro 'l è stà parecià dal prof. Omar Tibolla, un de nosoutre, ienù fòra da la nòstra scòles, che par al sò saé adès 'l é profesór a la *Mesoamerican Centre for Theoretical Physics (MCTP)*, *Universidad Autónoma de Chiapas (UNACH)* in Messico. De solito par sti incontri noi ién dorà gnanche al taliàn ma 'l inglés, defati vedè al titolo, che in taliàn guó di "Origine del raggio cosmico: al di là dei modelli standard". (Par saé de pi, podé vardà iže: <http://www.crbtsm.eu/> e anche an bél articol che 'l à scrito al prof. Francesco Pordon iže al sfuói de la Paròchia de San Vido e Bórcia "La difesa tra Pelmo e Antelao"). ■

A sfuói bèle che insaržà m' é ruà na létra an grun bèle da Andreina Belli Mus'cio e an scrito de Bortola Pordon Pito (Al cogól de tata Uta).

M' à despiaſù de nó aé aù luó par bételi ca apèđe. Sarà par l'òta che ién e i diſon gramaržé fin da adès. Red.

An gramaržé a la **Casa Rurale d'Anpeže** par la man che la dà sempre a chéla asociažionés che laóra solèžito e con serietà par salvà la nostra storia, tražižón e parlàđa.

Impainažión Aquarello s.n.c. Pieve di Cadore

Anche st'òta al nòs suói, stanpà in 2000 còpies, 'l é ruà debòto iže duta la famées de l'Oltreciuſa e a dute i nòs emigrante in giro par al mondo. Da chél che se sènte da ci che algéde al suói, i é dute contènte. Aesane daciaro bête su chésto suói i vostre recòrde e stòries, anche de dute i dis. Se golè mandàme i vostre scrite par posta, o mèo par e-mail a danielepetito@tiscali.it. Cume dute, anche nòs faſón fadìa a fai tornà i conte, soralduto chi che serve par spedì par posta fòra da l'Italia. Par adià chesto suói aón vértò dòi cònto: un postale nr. **20046306** – Ufficio di San Vito di Cadore; e 'n òutro iže la banca Cassa Rurale Artigiana di Cortina d'Ampezzo e delle Dolomiti IBAN = **IT32 E 08511 612900 0000 0102 281** e da fora de l'Italia dontà **PIC CCRTIT2T95A**; intestà a **PAR NÓ DEFMENTEASE – «Unión Ladina d'Oltreciuſa» – C.so Italia, 92/94 – c/o Asilo vècjo – 32046 San Vito di Cadore (BL)**; agnó che podé mandà i schèi che golé e anche refàive la tèsera.

Al brénte

ANGELA DE LA TELA - GUÓDO

Iže la piažes dei nuóstre paés, nò avón monuménte, ma nò māncia mai, in mèđo, an bél brénte.

Al só cornóio bùcia aga žènza sparagnà, aga de Nantelòu, come segnàl de vita che nò finirà.

Intór al brénte 'l é bél se sturtà, ciacolà, ride e ciantà.

Anche l'aga cianta, a tomà iže al brénte de piéra.

Soméa che la góde a se scoltà.

Soméa che la ride a se specià, a se véde fèi žercui che se córe daòs, fin a 'l ór de la piéra e tornà indaòs.

L'aga che cianta, dì e nuote, fas bòna compagnia.

Intór al brénte de piaža, nò 'l é barufes, 'l é duta alegria!

L'aga che cianta, invida a ciantà!

Cé bél an còro de dóvin, intór al brénte sturtà!

Areane dute amighe, dute fardíei, de fato dute beéane l'aga, da chél cornóio. Aga fresca e godeane.

Podeane se spingià rideñ n'òta un, n'òta chel'autro, a serà al cornóio colò pòles o an diéđo o 'l autro.

E daspò ride e ride, žènza s'in avè imparmàl. Schèrže da riéde, contènte, dute fardíei, intór al brénte! ■

Stanpa: Tipografia Tiziano - Pieve di Cadore (BL)